

Researching Fifth Grade Students' Learned Helplessness Degree and Classroom Atmosphere in Social-Demographic Variables*

Eda Cananoğlu** Songül Tümkaya***

ABSTRACT: This research aimed to find about if there is a difference between the students' learned helplessness level and what they comprehend in the classroom atmosphere according to social-demographic variables. A total of 530 students, from 9 school in 3 different social and economical statuses participated in the study. "Learned Helplessness for Children", "The Classroom Atmosphere Scale" and "A Personal Information Form" applied to students. Data were analyzed using statistical techniques. It is retained that there is a significant relation between the students' learned helplessness and classroom atmosphere. According to the results this research, there is a significant relation between the level of learned helplessness and all the social demographic variables which is used in the personal information forms.

Key words: Learned helplessness, comprehended class atmosphere, primary education.

SUMMARY

Purpose and Significance: This research aimed to find about if there is a difference between the students' learned helplessness level and what they comprehend in the classroom atmosphere according to their sexes, academic success, the level of education of their parents, the social and economical situation of the school and the number of the students at the classroom.

Methods: The target population of this study is the students whose at fifth grade in primary school Adana. This research is conducted in the academic year of 2009-2010. This research was carried out with 550 students who were incidentally chosen and also carried out by the stratified piling and sampling method. This research tool were used "Learned helplessness for children" that adapted by Aydın (1985) and "the classroom atmosphere scale" that adapted by Şendur (1999) to determine the primary students' comprehension related with the classroom. Also, "a personal information form" including questionnaires including the sexes, academic success, the number of the students in the class, the level of the parents education is prepared and applied by the researcher in this research.

Results: According to the results this research, there is a significant relation between the level of learned helplessness and what they comprehend in the classroom atmosphere according to their sexes, academic success, the level of education of their parents, the social and economical situation of the school and the number of the students at the classroom.

Discussion and Conclusions: The significant relationship between the size of the classroom-one of the lower dimensions of classroom atmosphere and the level of learned helplessness of the students indicates that the characteristics of the teaching environment. The negatively oriented relationship after the analysis of the data shows that the students experience less learned helplessness in clean and tidy teaching environments. Moreover, the significant relationship between the influence of the teacher-one of the lower dimensions of classroom atmosphere and the level of learned helplessness of the students demonstrates that the attitudes and behaviors of the teacher exert influence on the learned helplessness of the students. The negatively oriented relationship after the analysis of the data shows that the more positive attitudes the teacher shows, the less is the level of learned helplessness of the students. The significant relationship between the order in the classroom-one of the lower dimensions of classroom atmosphere and the level of learned helplessness of the students reveals that the order in the classroom affects the level of learned helplessness of the students.

* This research was based on the Master Thesis study directed by Assoc. Prof. Dr. Songül Tümkaya and was supported by Cukurova University, Research Fund (project no: EF2010YL8).

** Teacher, Hatay, Narlıca Yolağzı Primary School, edacanan@windowslive.com

*** Assoc. Prof. Dr. Çukurova University, The Faculty of Education. stumkaya@cu.edu.tr

İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sınıf Atmosferinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi*

Eda Cananoğlu** Songül Tümkaya***

ÖZ: Bu araştırmanın amacı ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi açısından farklılık olup olmadığının incelenmesidir. Araştırma 3 farklı sosyoekonomik düzeyden oluşan 9 okuldan toplam 530 öğrenci ile yürütülmüştür. “Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği”, “Sınıf Atmosferi Ölçeği” ile “Kişisel Bilgi Formu” öğrencilere uygulanmıştır. Veriler istatistiki yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin sosyo-demografik değişkenlere göre öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ve algıladıkları sınıf atmosferi arasındaki farklılık tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğrenilmiş çaresizlik, algılanan sınıf atmosferi, ilköğretim.

GİRİŞ

Öğrenme, insan davranışında çok önemli bir yere sahiptir. Günümüz toplumlarında öğrenme etkinlikleri planlı bir şekilde yapılmaktadır. Ancak yine de sosyal hayatın önemli bir parçası olan öğrenme, plansız olarak da gerçekleşebilmektedir. Öğrenme ortamında geçirilen yaşantılar bireyin davranışlarının şekillenmesinde ve değişmesinde önemli bir role sahiptir. Kazanılan bu davranışlar bireyin ileriki yaşantısında üstleneceği rolleri, psikolojik durumunu ve tutumlarını belirleyecektir. Öğrenme ortamında öğretmen çok önemli bir unsurdur. Bu nedenle bireyin kazanacağı davranışları etkileyecek ve hatta belirleyecek olan kişi öğretmendir. Öğretmenin, öğrenme ortamını hazırlaması, öğrenme etkinliklerini belirlemesi ve sunması, bu esnada uygulayacağı yöntem ve teknikler öğrenme ürünlerini belirleyecektir.

Öğrenme kuramına göre bir davranışla, bu davranışın doğurduğu sonuçlar arasında iki tür ilişki bulunabilir. Bunlar bağımlılık ve bağımsızlık ilişkileridir. Bağımlılık ilişkisinde davranış sonucu kontrol etmektedir. Bağımsızlık ilişkisinde ise bir sonuç herhangi bir davranışı yapmayı ya da yapmamayı kontrol etmemektedir. Öğrenilmiş çaresizlik, acaba sonuç organizma açısından olumsuz olduğunda ne olur sorusuna cevap aramaktadır. Öğrenilmiş çaresizlik kavramı ilk kez Seligman ve arkadaşları tarafından kullanılmıştır (Seligman ve Maier, 1967).

Çaresizlik davranış örüntüsünün geç çocukluk dönemine kadar ortaya çıkmayacağı biçimindeki bakış açısı uzun yıllar egemen olmuştur. Daha sonra yapılan çalışmalarla küçük çocuklarda da başarısızlık durumlarında çaresizlik davranışları ortaya çıkabildiği gösterilmiştir. Bu çaresizlik yaşantısı, duygusal, davranışsal ve bilişsel yansımalarıyla başta depresyon olmak üzere psikiyatrik bozuklukların gelişimine yatkınlık yaratmakta ve fiziksel hastalıklarla çocuk ve ailenin baş etme becerilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Kılıç ve Oral, 2006).

Çocukların, çaresizlik yaşamaları konusunu daha iyi anlamak için gelişim dönemleri de dikkate alınmalıdır. Bu anlamda, özellikle ilköğretim çağında çocukların karakterlerinin belirlendiği söylenebilir. Erikson'a göre çocuğun gelişiminde 4 kritik dönem vardır. Bu dönemler aşağıdaki gibidir:

1. Kritik Dönem, Güvene Karşı Güvensizlik
2. Kritik Dönem, Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik
3. Kritik Dönem, Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duygusu

* Bu çalışma, Doç. Dr. Songül Tümkaya danışmanlığında yapılan ve Ç.Ü. Araştırma Fonu EF2010YL8 nolu proje desteğiyle yürütülen yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Öğretmen, Hatay, Narlıca Yolağzı İlköğretim Okulu, edacanan@windowsslive.com

*** Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, stumkaya@cu.edu.tr

4. Kritik Dönem, Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu

İlköğretim çağı öğrencileri 6-12 yaş dönemini kapsar. Erikson'a göre bu dönem 'Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu'nun yaşandığı bir dönemdir. Erikson bu evreyi "Ben öğrendiğim şeyim" cümlesiyle özetler (Slavin, 1994, Aktaran, Arı, 2003). Bu yaş döneminde çocuk artık büyümüş, okula başlamış, aile dışındaki sosyal çevrenin bir üyesi olmuştur. Aileden çok arkadaşları ve öğretmenleri çocuğun hayatında ön plandadır.

Öğrenilmiş çaresizlik modeli, davranışların sonucunu kontrol edememe ile birlikte ortaya çıkan çökkünlük ve depresyon hali olarak nitelendirilmiştir. Öğrenilmiş çaresizliği etkileyen ve ondan etkilenen durumların varlığından söz edilebilir. Öğrencilerin en çok vakit geçirdikleri ortam sınıf ortamıdır. Bu nedenle sınıf atmosferinin öğrencilerin kazanacakları pek çok davranışı etkileyeceği açıktır. Bu durumda öğrenilmiş çaresizlik yaşantısının da sınıf atmosferinden etkileneceği söylenebilir.

Toplumu oluşturan bireylerin, çocukluk döneminde sınıf ortamında yaşadıkları kontrol edilemeyen deneyimler ve bunların nedenleri üzerine düşünülmesi, algılanan sınıf atmosferinin kişinin çaresizliği öğrenmesi üzerindeki etkisinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle öğrenilmiş çaresizlik düzeyi ile öğrencilerin algıladıkları sınıf atmosferi beraber incelenirse, bu iki olgunun birbirleri üzerindeki etkisi anlaşılabilir olacaktır.

İlk defa Seligman tarafından ortaya atılmış olan öğrenilmiş çaresizlik, kısaca bir davranış ile bu davranışın sonucu arasında bir bağlantı olmadığını öğrenmesi sonucunda bireyin benzer durumlarda gereken davranışı yapmaması olarak tanımlanabilir (Isaacowitz ve Seligman, 2007). Seligman ve Maier'ın (1967) çaresizlik modeline göre, organizma ilk adımda davranışlarıyla bu davranışlarının sonuçları arasında bir bağlantı bulunmadığını öğrenmektedir. Ersever'e (1993) göre bu öğrenme kişide davranışlarıyla sonuçları kontrol edememe beklentisinin oluşmasına yol açmakta ve bu beklentinin sonucu olarak kişi gereken ortamlarda gereken tepkiler vermemekte yani çaresizlik durumu ortaya çıkmaktadır.

Creamers'a göre, bir çocuğun özgeçmişini dahi hesaba katıldığında, okulu ya da sınıf ortamı çocuğun başarısını %12-18 oranında etkilemektedir (Aktaran Çamur, 2006). Etkili bir öğretim sağlamada sınıf çevresi önemli bir yere sahiptir. Bu konuda yapılan çalışmalar, sınıfı toplumsal bir çevre olarak ele almıştır. Her sınıfın kendine ait çevresel özellikleri ve atmosferi vardır. Bazı sınıflar hareketli, bazıları durgun bazıları rahat, bazıları gergin ve bazıları neşesiz olabilmektedir. Öğrenciler bu çevrelerdeki öğrenmelerinde sınıf çevresinden önemli ölçüde etkilenmektedir (Açıkgöz, 2003).

Bir sınıftaki toplumsal etkileşim, toplumsal bir ortamda her biri birbirinden sorumlu olan, motive olmuş kişilerin etkileşimlerinin sonucudur. Bu etkileşimler, sınıf atmosferini geliştirmek yanında, öğrencilere toplumsal ve akademik öğrenmeleri ile ilgili davranış oluşturmalarına yardım eder (Kocabaş ve Uysal, 2006). Özkan (2008)'a göre sınıf atmosferi bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bir öğrencinin yapmış olduğu fiziksel veya sözel hareketler, yine aynı şekilde öğretmenin yapmış olduğu fiziksel ve sözel hareketler bir anda sınıf atmosferini etkileyip olumlu veya olumsuz bir havaya sokabilir.

Çağdaş eğitim anlayışında öğrenci merkezli eğitime, dolayısıyla öğrenmeye vurgu yapılmaktadır. Bireyin davranışlarında kalıcı izli davranış değişikliği olarak tanımlanan geleneksel öğrenmenin yerine bugün, öğrenmenin üretken bir süreç olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır (Wittrock,1974, Aktaran, Kocabaş ve Uysal, 2006). Öğrencilerin öğrenmeleri, öğretmen araç-gereç ve öğrenme yöntemlerinden etkilendiği gibi sınıf atmosferinden de etkilenir. Bu yüzden öğrenme ortamını oluşturabilmek için öncelikli olarak öğretmenin olumlu sınıf atmosferini oluşturması gerekmektedir. Sınıf atmosferi; sınıfın fiziksel ve psikolojik çevre düzenlemesiyle ilgilidir ve öğrenci davranışı ve başarısı üzerinde doğrudan etkilidir (Kocabaş ve Uysal, 2006).

Etkili bir sınıf atmosferi yaratmada ve öğrenmeyi zevkli hale getirmede bazı düzenlemelere gidilir. Sınıfta olumlu bir atmosfer yaratmada bazı faktörler vardır. Mayer'e (1987) göre bu faktörler sınıfın kalabalıklığı ve sınıfın yapısıdır (Aktaran, Şendur, 1999):

1. Sınıfın kalabalıklığı: Öğrenci sayısıdır. Öğrenci başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

2. Sınıfın yapısı: Sınıfın öğrenci yeteneklerine göre gruplandırılması ya da farklı yeteneklere sahip öğrencilerden oluşturulmasıdır.

Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin daha küçük yaşlarda öğrenilmiş çaresizlik duygusu ile karşılaştıkları ve bu duygunun ileriki yaşamlarını da etkilediği görülmektedir. Araştırmalar, büyük çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik örüntülerinin olduğunu göstermekle beraber

çocukların ne kadar erken yaşta öğrenilmiş çaresizliği geliştirebilecekleri de araştırma konularını oluşturmuştur. Ancak yine de küçük yaşta bu sürecin nasıl geliştiği konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. İlköğretim öğrencilerinin çaresizlik düzeylerinin, zamanlarının çoğunu geçirdikleri sınıf ortamı ile ilişkisine bakılması, bu belirsizliklerin giderilmesi açısından önemlidir.

Bu araştırmanın temel amacı ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin cinsiyet, akademik başarı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, okulun sosyo-ekonomik durumu ve sınıf mevcuduna göre öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi açısından farklılık olup olmadığının incelenmesidir. Bu araştırmanın temel amacı çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları sınıf atmosferi ile öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. İlköğretim öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutları(sınıf büyüklüğü, öğretmen etkisi ve sınıf düzeni); cinsiyete, akademik başarıya, anne eğitim düzeyine, baba eğitim düzeyine, okulun sosyo-ekonomik durumuna ve sınıf mevcuduna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Adana ili merkez ilçelerinde öğrenim gören ilköğretim 5. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda Seçkisiz örnekleme yöntemlerinden “Tabakalı küme örnekleme” yöntemi ile alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden okullar arasından “Tesadüfi yöntem” ile okullar seçilmiş ve bu okullarda öğrenim gören 5.sınıf öğrencileri örnekleme oluşturmuştur. Seçilen okullar içerisinde alt sosyo-ekonomik düzeyden 180, orta sosyo- ekonomik düzeyden 179, üst sosyo- ekonomik düzeyden 171 öğrenci olmak üzere toplam 530 beşinci sınıf öğrencisi örnekleme alınmıştır. Öğrencilerin 254’ü kız, 276’sı erkektir.

Veri Toplama Araçları

Çocuklar İçin Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği: İlk olarak Seligman ve arkadaşlarının(1984) geliştirmiş olduğu Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlanması ve standardizasyonu Aydın(1985) tarafından yapılmıştır. Ölçek öğrenilmiş çaresizliğe özgü; içsel, genel ve değişmez yüklem biçimlerini ölçmek amacıyla hazırlanmış olan 48 maddeden oluşmaktadır. Her madde de, kişi için olumlu ya da olumsuz olabilecek bir durum verilmekte ve bu durum karşısında, kişinin kullanabileceği nedensel yüklem biçimi iki seçenek olarak sunulmaktadır. Ölçekte, her nedensel yüklem boyutunu ölçen 16 madde vardır. İçsel-dışsal nedensel yüklem boyutu ile ilgili olan maddelerle, bireyin karşılaştığı olayların nedenlerini kendisine mi yoksa kendisinin dışındaki etkenlere mi yüklediği araştırılmaktadır. Özel-genel nedensel yüklem boyutu ile ilgili maddeler de, kişinin, karşılaştığı olayların nedenini, söz konusu ortama özgü bir neden mi, yoksa tüm benzer ortamlar için genel olan bir nedene mi yüklediği araştırılmaktadır. Değişmez-değişebilir nedensel boyutu ile ilgili olan maddeler ise, kişinin karşılaştığı olayların nedeninin zaman içerisinde değişebilir olup-olmadığını araştırmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0–48 arasında değişmektedir. Yüksek puan öğrenilmiş çaresizliğe özgü içsel, değişmez ve genel yüklem biçiminin varlığına işaret etmektedir. Bu şekilde, deneklerin bu ölçekten aldıkları puanlardan öğrenilmiş çaresizliğe özgü yüklem biçimine sahip olup olmadıklarını saptamak mümkün olmaktadır. İlk ve ortaokul öğrencilerini kapsamaktadır.

Yapı geçerliği için, ölçek nörotik depresif ve normal deneklere uygulanmış ve iki gruptan elde edilen puanların ortalamaları arasındaki fark t-testi ile analiz edilmiş ve anlamlı fark gözlenmiştir ($t=3.18$; $sd=100$; $p<0.003$). Ölçeğin uyum geçerliği, nörotik depresif grubu oluşturan deneklerin geçerlik ölçütü olarak alınan Beck Depresyon Ölçeği ile Çaresizliğe Özgü Açıklama Biçimi Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı .52 bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .62 bulunmuştur. Test-tekrar test korelasyon katsayısı .65’dir (Aydın, 1988, Aktaran Aydın, 2006).

Sınıf Atmosferi Ölçeği : İlköğretim okullarının beşinci sınıflarına devam eden çocukların sınıf atmosferine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla Şendur (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek sınıf büyüklüğü, öğretmenin etkisi ve sınıf düzeni boyutlarından oluşan 19 madde içermektedir. Sınıf

atmosferinde yer alan alt boyutların ve ölçek toplamının Alpha güvenilirlik katsayıları sınıf büyüklüğü için 0.62, öğretmen etkisi için 0.69 ve sınıf düzeni için 0.56, ölçeğin toplamdaki Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.69'dur. "Sınıf Atmosferi Ölçeği"nde öğrencilerin olumlu sorulara verdikleri "Evet" yanıtları için (3), "Bazen" yanıtları için (2) ve "Hayır" yanıtları için (1); olumsuz sorulara verilen "Evet" yanıtları için (1), "Bazen" yanıtları için (2) ve "Hayır" yanıtları için (3) puan verilmektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 19–57 arasında değişmektedir. Yüksek puan algılanan sınıf atmosferinin olumlu oluşuna işaret etmektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu"nda öğrencilere cinsiyet, akademik başarı, sınıf mevcudu, anne eğitim düzeyi ile baba eğitim düzeyine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklerdeki bilgiler SPSS WINDOWS 11.5 istatistik paket programına girilmiş ve istatistiksel çözümlenmeler bu program yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu kullanılmıştır. Öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferinin; cinsiyet, akademik başarı, sınıf mevcudu, anne-baba eğitim düzeyi ve okulun sosyo-ekonomik durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), t-testi, dağılımın normal olmadığı durumlarda ise Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U-testleri kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinde farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için LSD testinden yararlanılmıştır. Tüm analizlerde 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak kabul edilmiştir

BULGULAR

Birinci amaç için yapılan Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu analizi sonucundan elde edilen öğrenilmiş çaresizlik düzeyi ile algılanan sınıf atmosferinin alt boyutları arasındaki ilişki Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutları arasındaki korelasyon

Değişkenler	Sınıf Büyüklüğü	Öğretmen Etkisi	Sınıf Düzeni
Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyi	-.168**	-.222**	-.147**

**p<0.01

Tablo 1'e göre öğrenilmiş çaresizlik düzeyi ile algılanan sınıf atmosferinin; sınıf büyüklüğü alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -0.168$, $p < .01$). Öğretmen etkisi alt boyutu ile negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -0.222$, $p < .01$) sınıf düzeni alt boyutu ile negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -0.147$, $p < .01$).

Tablo 2. Öğrencilerdeki cinsiyet farklılığının öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferi düzeyine etkisine ilişkin t testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	Sd	p
Öğrenilmiş Çaresizlik	Kız	254	17.55	4.58	-4.025	528	.000
	Erkek	276	19.16	4.59			
Sınıf Büyüklüğü	Kız	254	11.06	1.63	.035	528	.972
	Erkek	276	11.05	1.46			
Öğretmen Etkisi	Kız	254	28.04	2.30	2.478	528	.014
	Erkek	276	27.48	2.85			
Sınıf Düzeni	Kız	254	11.18	2.06	1.270	528	.205
	Erkek	276	10.95	2.00			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, yapılan t testi analizi sonucu kız öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik düzeyleri ortalaması 17.55 iken, erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ortalaması 19.16’dır. Sonuçlar bu değerler arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir ($t_{(528)}=-4.025$, $p<.0001$). Tabloda farklılığın erkek öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ortalaması lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 2 deki Sınıf Atmosferi alt boyutlarına bakıldığında; Sınıf büyüklüğü alt boyutuna ilişkin kızların aritmetik ortalama puanı 11.06 iken, erkeklerin aritmetik ortalama puanı 11.05’tir. Yapılan t testi analizi sonucunda öğrencilerin algıladıkları sınıf büyüklüğü alt boyutunun ($t_{(528)}=.035$, $p>.05$) cinsiyete göre anlamlı bir şekilde değişmediği saptanmıştır. Öğretmenin etkisi alt boyutuna ilişkin kızların aritmetik ortalama puanı 28.04 iken, erkeklerin aritmetik ortalama puanı 27.48’dir. Yapılan t testi analizi sonucunda öğrencilerin algıladıkları öğretmen etkisi alt boyutunun ($t_{(528)}=2.478$, $p<.05$) cinsiyete göre kızlar lehine anlamlı bir şekilde değiştiği saptanmıştır. Sınıf düzeni alt boyutuna ilişkin kızların algıladıkları aritmetik ortalama puanı 11,18 iken, erkeklerin aritmetik ortalama puanı 10.95’tir. Yapılan t testi analizi sonucunda öğrencilerin algıladıkları sınıf düzeni alt boyutunun ($t_{(528)}=1.270$, $p>.05$) cinsiyete göre anlamlı bir şekilde değişmediği saptanmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin akademik ortalamalarına göre öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonucu

Değişkenler	Akademik Başarı	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	p	U
Öğrenilmiş Çaresizlik	1.Orta	68	355.51	2	33.31	.000	1>2>3
	2. İyi	193	297.63				2>3
	3. Pekiyi	269	219.69				
Sınıf Büyüklüğü	1.Orta	68	228.43	2	10.38	.006	3>2>1
	2.İyi	193	254.83				2>1
	3.Pekiyi	269	282.53				
Öğretmen Etkisi	1.Orta	68	204.49	2	20.98	.000	3>2>1
	2.İyi	193	251.02				2>1
	3.Pekiyi	269	291.31				
Sınıf Düzeni	1.Orta	68	261.69	2	.09	.956	Fark Önemsiz
	2.İyi	193	267.73				
	3.Pekiyi	269	264.86				

Tablo 3’te görüldüğü gibi analiz sonuçları, Öğrenilmiş Çaresizlik düzeylerinin öğrencilerin akademik başarılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(2)}=33.31$, $p<.0001$]. Bu bulgu, öğrencilerin sahip oldukları akademik başarıların, öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Akademik düzeylerin sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek çaresizlik düzeyine orta (355. 51), en düşük çaresizlik düzeyine pekiyi (219. 69) akademik ortalamaya sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir. Akademik ortalaması iyi olan öğrencilerin ise sıra ortalamaları 297. 63’tür.

Tablo 3’teki Sınıf Atmosferi alt boyutlarına bakıldığında; Sınıf büyüklüğü alt boyutunun öğrencilerin akademik başarılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(2)}=10.38$, $p<.01$]. Bu bulgu, öğrencilerin sahip oldukları akademik başarılarının, sınıf büyüklüğü alt boyutunun üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Akademik başarılarının sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek değer pekiyi (282. 53), en düşük değer orta (228. 43) akademik başarıya sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir. Akademik başarıları iyi olan öğrencilerin ise sıra ortalamaları 254. 83’tür. Öğretmen etkisi alt boyutu analiz sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin akademik başarılarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmektedir [$\chi^2_{(2)}=20.98$, $p<.0001$]. Bu bulgu, öğrencilerin sahip oldukları akademik başarıların, öğretmen etkisi alt boyutunun üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Akademik düzeylerin sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek değer pekiyi (291. 31), en düşük değer orta (204. 49) akademik başarılarına

sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir. Akademik başarısı iyi olan öğrencilerin ise sıra ortalamaları 251.02'dir. Sınıf düzeni alt boyutunun öğrencilerin akademik başarı üzerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [$\chi^2_{(2)} = .09$, $p > .05$]. Bu bulgu, öğrencilerin sahip oldukları akademik başarılarını, sınıf düzeni alt boyutunun üzerinde farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonucu

Değişkenler	Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	p	U
Öğrenilmiş Çaresizlik	1.Okur Yazar Değil	35	308.99	5	15.50	.008	1>3>2>4>5>6
	2.Okur Yazar	40	277.19				3>2>4>5>6
	3.İlkokul Mezunu	173	292.01				2>4>5>6
	4.Ortaokul Mezunu	67	253.31				4>5>6
	5.Lise Mezunu	93	244.00				5>6
	6.Üniversite Mezunu	122	234.68				
Sınıf Büyüklüğü	1.Okur Yazar Değil	35	174.10	5	21.15	.001	6>5>3>4>2>1
	2.Okur Yazar	40	242.44				
	3.İlkokul Mezunu	173	269.08				
	4.Ortaokul Mezunu	67	258.10				
	5.Lise Mezunu	93	283.05				
	6.Üniversite Mezunu	122	284.89				
Öğretmen Etkisi	1.Okur Yazar Değil	35	260.07	5	8.69	.122	Fark önemsiz
	2.Okur Yazar	40	255.44				
	3.İlkokul Mezunu	173	241.36				
	4.Ortaokul Mezunu	67	276.96				
	5.Lise Mezunu	93	277.74				
	6.Üniversite Mezunu	122	288.96				
Sınıf Düzeni	1.Okur Yazar Değil	35	287.34	5	3.87	.568	Fark önemsiz
	2.Okur Yazar	40	256.41				
	3.İlkokul Mezunu	173	266.09				
	4.Ortaokul Mezunu	67	290.13				
	5.Lise Mezunu	93	261.78				
	6.Üniversite Mezunu	122	250.68				

Tablo 4'te görüldüğü gibi analiz sonuçları, Öğrenilmiş Çaresizlik düzeylerinin öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(5)} = 15.50$, $p < .01$]. Bu bulgu, öğrencilerin anne eğitim düzeylerinin, öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Anne eğitim düzeylerinin sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek çaresizlik düzeyine okuryazar olmayan (308.99), en düşük çaresizlik düzeyine üniversite mezunu (234.68) anneye sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir.

Tablo 4'teki Sınıf Atmosferi alt boyutlarına bakıldığında; Sınıf büyüklüğü alt boyutunun öğrencilerin anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(5)} = 21.15$, $p < .01$]. Bu bulgu, öğrencilerin anne eğitim düzeylerinin, sınıf büyüklüğü alt boyutunun üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Anne eğitim düzeylerinin sıra ortalamaları dikkate alındığında en düşük değer okuryazar olmayan (174.10), en yüksek değer üniversite mezunu (284.89) anneye sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir. Öğretmen etkisi alt boyutu analiz sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin algılarında anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [$\chi^2_{(5)} = 8.69$, $p > .05$]. Sınıf düzeni alt boyutuna bakıldığında da öğrencilerin algılarında anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [$\chi^2_{(5)} = 3.87$, $p > .05$]. Bu bulgular, öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyinin, öğretmen etkisi ve sınıf düzeni alt boyutları üzerinde farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin Kruskal Wallis testi sonucu

Değişkenler	Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	p	U
Öğrenilmiş Çaresizlik	1.Okur Yazar	42	314.15	4	10.81	.029	1>2>4>3>5
	2.İlkokul Mezunu	159	278.15				
	3.Ortaokul Mezunu	81	264.20				
	4.Lise Mezunu	99	269.33				
	5.Üniversite Mezunu	149	236.44				
Sınıf Büyüklüğü	1.Okur Yazar	42	225.65	4	13.53	.009	4>5>2>3>1
	2.İlkokul Mezunu	159	257.75				
	3.Ortaokul Mezunu	81	237.41				
	4.Lise Mezunu	99	291.12				
	5.Üniversite Mezunu	149	283.24				
Öğretmen Etkisi	1.Okur Yazar	42	249.75	4	5.70	.222	Fark önemsiz
	2.İlkokul Mezunu	159	246.58				
	3.Ortaokul Mezunu	81	269.06				
	4.Lise Mezunu	99	288.43				
	5.Üniversite Mezunu	149	272.95				
Sınıf Düzeni	1.Okur Yazar	42	241.92	4	8.74	.068	Fark önemsiz
	2.İlkokul Mezunu	159	266.34				
	3.Ortaokul Mezunu	81	294.10				
	4.Lise Mezunu	99	284.50				
	5.Üniversite Mezunu	149	243.08				

Tablo 5'te görüldüğü gibi analiz sonuçları, Öğrenilmiş Çaresizlik düzeylerinin öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(4)}=10.81$, $p<.05$]. Bu bulgu, öğrencilerin baba eğitim düzeylerinin, öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Baba eğitim düzeylerinin sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek çaresizlik düzeyine okuryazar (314. 15), en düşük çaresizlik düzeyine üniversite mezunu (236. 44) babaya sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir.

Tablo 5'teki Sınıf Atmosferi alt boyutlarına bakıldığında; Sınıf büyüklüğü alt boyutunun öğrencilerin baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir [$\chi^2_{(4)}=13.53$, $p<.01$]. Bu bulgu, öğrencilerin baba eğitim düzeylerinin, sınıf büyüklüğü alt boyutunun üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Baba eğitim düzeylerinin sıra ortalamaları dikkate alındığında en düşük değer okur -yazar (225. 65), en yüksek değer lise mezunu (291. 12) babaya sahip öğrencilerin olduğu görülmektedir. Öğretmen etkisi alt boyutu analiz sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin algılarında baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [$\chi^2_{(4)}=5.70$, $p>.05$]. Sınıf düzeni alt boyutuna bakıldığında da öğrencilerin algılarında baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir [$\chi^2_{(4)}=8.74$, $p>.05$]. Bu bulgular, öğrencilerin babalarının eğitim düzeyinin, öğretmen etkisi ve sınıf düzeni alt boyutları üzerinde farklı etkilere sahip olmadığını gösterir.

Tablo 6. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişkenler	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	\bar{X}	Ss	F	p	LSD
Öğrenilmiş Çaresizlik	Alt	180	18.86	4.83	8.81	.000	O>A
	Orta	179	19.05	4.42			O>Ü
	Üst	171	17.18	4.47			A>Ü
Sınıf Büyüklüğü	Alt	180	11.18	1.12	9.32	.000	Ü>A
	Orta	179	10.66	2.00			Ü>O
	Üst	171	11.32	1.28			A>O
Öğretmen Etkisi	Alt	180	27.60	2.65	.56	.573	Fark Önemsiz
	Orta	179	27.74	2.26			
	Üst	171	27.90	2.91			
Sınıf Düzeni	Alt	180	11.45	2.00	5.50	.004	A>Ü
	Orta	179	10.78	2.13			A>O
	Üst	171	10.93	1.89			Ü>O

Tablo 6’da görüldüğü gibi farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda bulunan öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($F_{(2,527)}= 8.81, p<.0001$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için yapılan LSD analizi sonucunda orta sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin diğer iki gruptan farklılaştığı görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrenciler ise üst sosyo-ekonomik düzeyden farklılaşmaktadır.

Tablo 6’daki Sınıf Atmosferi alt boyutlarına ilişkin varyans analizi sonuçlarına bakıldığında; farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda bulunan öğrencilerin Sınıf büyüklüğü alt boyutu puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür ($F_{(2,527)}= 9.32, p<.0001$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için yapılan LSD analizi sonucunda üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrenciler diğer iki gruptan, alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrenciler ise orta sosyo-ekonomik düzeyden farklılaşmaktadır. Öğretmen etkisi alt boyutunun ise sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir şekilde değişmediği görülmüştür ($F_{(2,527)}= .56, p>.05$). Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki okullarda bulunan öğrencilerin Sınıf düzeni alt boyutu arasında anlamlı bir fark vardır ($F_{(2,527)}= 5.50, p<.001$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için yapılan LSD analizi sonucunda alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin diğer iki gruptan farklılaştığı görülmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrenciler ise orta sosyo-ekonomik düzeyden farklılaşmaktadır.

Tablo 7. Öğrencilerin sınıf mevcuduna göre öğrenilmiş çaresizlik ve algıladıkları sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin U-testi sonuçları

Değişkenler	Sınıf Mevcudu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Öğrenilmiş Çaresizlik	15-30	452	271.20	122583.5	15050.5	.039
	31-45	78	232.46	18131.5		
Sınıf Büyüklüğü	15-30	452	276.78	125104.00	12530.00	.000
	31-45	78	200.14	15611.00		
Öğretmen Etkisi	15-30	452	265.02	119788.50	17410.50	.859
	31-45	78	268.29	20926.50		
Sınıf Düzeni	15-30	452	266.16	120305.00	17329.00	.809
	31-45	78	261.67	20410.00		

Tablo 7’de görüldüğü gibi farklı sınıf mevcutlarına sahip öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizlik ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($U=15050.5$, $p<.05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında 15-30 sınıf mevcutlu öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin 31-45 mevcutlu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Sınıf Atmosferi alt boyutlarına bakıldığında Tablo 7’de görüldüğü gibi farklı sınıf mevcutlarına sahip öğrencilerin Sınıf büyüklüğü alt boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($U=12530$, $p<.0001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında 15-30 sınıf mevcutlu öğrencilerin puanlarının 31-45 mevcutlu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen etkisi alt boyutuna bakıldığında, puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($U=17410.5$, $p>.05$). Sınıf düzeni alt boyutunda da, puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($U=17329$, $p>.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrencilerin sınıf atmosferi ölçeklerinden aldıkları puanlarla öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde sınıf atmosferinin; sınıf büyüklüğü, öğretmenin etkisi ve sınıf düzeni alt boyutları ile öğrenilmiş çaresizlik düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Sınıf atmosferinin alt boyutlarından sınıf mevcudu, sınıfın bakımlı-bakımsız oluşu gibi özellikleri içeren “Sınıf büyüklüğü” ile öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasındaki anlamlı ilişki eğitim ortamının özelliklerinin öğrencilerin çaresizlik duygularını etkilediğini göstermektedir. Verilerin analizi sonucu ortaya çıkan negatif yönlü ilişki, sınıfların bakımlı-temiz olarak nitelendirildiği koşullarda öğrencilerin daha az öğrenilmiş çaresizlik yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Sınıf atmosferinin alt boyutlarından öğretmenin sınıf içerisindeki davranışlarını kapsayan “Öğretmenin etkisi” alt boyutu ile öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasındaki anlamlı ilişki öğretmenin tutum ve davranışlarının öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Verilerin analizi sonucu ortaya çıkan negatif yönlü ilişki, öğrenci tarafından algılanan öğretmen tutum ve davranışlarının olumlu olması ölçüsünde çaresizlik düzeylerinin düştüğünü göstermektedir. Kaya (2005) ilköğretim 7. sınıf öğrencileri üzerinde uyguladığı çalışmasında çaresizlik yasayan öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine ilişkin görüşlerini incelemiş, öğretmenlerin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik yasamalarına neden olan davranışlar sergilediklerini söylemiştir. Öğrenciler görüşlerini bildirirken çoğunlukla sınıf içinde öğretmenleriyle yaşadıkları olumsuz yaşantılardan bahsetmiştir. Sınıf atmosferinin alt boyutlarından sınıfın rengini, temizliğini, sınıftaki öğrencilerin içtenliğini kapsayan “Sınıf düzeni” alt boyutu ile öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasındaki anlamlı ilişki sınıf düzenlemesinin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Verilerin analizi sonucu ortaya çıkan negatif yönlü ilişki, öğrenci tarafından algılanan sınıf ortamının olumlu olması ölçüsünde çaresizlik düzeylerinin düştüğünü göstermektedir. Geleneksel öğretimin öğrenilmiş çaresizlik düzeyi üzerindeki etkisini inceleyen Kaya (2006) sınıf içindeki bireylerin, oturduğu sıranın şeklinden öğretmenin seçtiği öğretim yöntemlerine kadar hep bir katı kontrol ve sınırlılık etkisi altında olduğunu belirterek geleneksel öğretimin bu sınırlılık ve kontrol edememe durumunun öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik yaşamasına yol açabileceğinin üzerinde durmuştur.

Kuramsal modelde, cinsiyetin “Öğrenilmiş çaresizlik” puanlarını etkilemesi beklenirken (Aydın, 2006), bulgular da bu beklentiyi doğrulamıştır. Cinsiyete göre öğrenilmiş çaresizlik puanlarında farklılık görülmüş ve erkek öğrencilerin çaresizlik düzeylerinin kız öğrencilere oranla daha fazla olduğu saptanmıştır. Bulunan bu farklılık Kümbül’ün (2002) çalışma hayatında öğrenilmiş çaresizlik olgusu üzerinde yaptığı çalışmasını desteklemektedir. Gündoğdu da (1996) ilköğretim okulu altıncı sınıf öğrencilerinde öğrenilmiş çaresizlik, sınav kaygısı ve başarı ilişkisini incelediği çalışmasında erkek öğrencilerin daha fazla öğrenilmiş çaresizlik düzeyine sahip olduğunu saptamıştır. Valas (2001) öğrenilmiş çaresizlik, özsaygı ve depresyon, akademik başarı, yaş, cinsiyet ve beklentiler arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında yine erkek öğrencilerin daha çok öğrenilmiş çaresizlik davranışı gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır. Cinsiyet ve cinsiyete özgü rollerin bireyin davranışlarının en temel belirleyicilerinden biri olduğu söylenebilir. Polat (1986) tarafından Diyarbakır ilinde yapılan benzer bir araştırmaya göre erkek öğrencilerde öğrenilmiş çaresizliğin yoğun yaşanmasının temel gerekçesinin araştırmanın yapıldığı ildeki sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Adana ilinde de erkek çocuklara aile içinde daha çok sorumluluk verilmekte, yaşından daha önce bir takım sorumlulukları kazanması beklenmektedir. Bu durum, erkek çocukların öğrenilmiş çaresizlik yaşamalarının temel nedeni olarak düşünülmektedir.

Cinsiyete göre öğrencilerin algıladıkları sınıf atmosferi puanlarında “Öğretmen etkisi” alt boyutu dışında diğer alt boyutlarda herhangi bir farklılık görülmemiştir. Kız öğrenciler öğretmenlerini erkek öğrencilere göre daha olumlu algılamışlardır. Bu sonuç Şendur (1999) ve Künkül’ün (2008) çalışmalarıyla tutarlılık göstermemektedir. Her iki araştırmacı da öğrencilerin sınıf atmosferinin alt boyutlarına ilişkin algılarının cinsiyete bağlı olarak farklılaşmadığını belirtmişlerdir. Özkan (1999) ise yaşları 14-18 arasında değişen lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada empatik sınıf atmosferi açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulmuştur.

Akademik başarılarına göre öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri puanlarında farklılık bulunmuştur. Bulgulara göre akademik ortalamaları “pekiyi” olan öğrenciler ile “orta” ve “iyi” olan öğrenciler arasında bulunan anlamlı farklılık, başarılı öğrencilerin “Öğrenilmiş çaresizlik” düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Gündoğdu da (1996) ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinde öğrenilmiş çaresizlik, sınav kaygısı ve başarı ilişkisini incelediği çalışmasında çaresizlik ve başarı arasında negatif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Aydın’ın (2006) çalışmasında belirttiği gibi kazanılan başarılar, bireyin çaresizliği öğrenmesine benzer bir süreçle çaresiz olmamayı öğrenmesine neden olmuş olabilir. Böylece birey başardıkça, daha da başarılı olmak için gereken davranış örüntüsünü de öğrenmiş olacak ve başarı sürekli hale gelecektir. Diğer taraftan ise, bu sonuç yaşam başarısı yüksek grubun hiç çaresizlik yaşamadığı anlamında da yorumlanmamalıdır. Bunun yerine yaşam başarısı yüksek bireylerin yaşadığı çaresizlikle baş etme konusunda daha başarılı olduğunu söylenebilir. Baş (1998) da yaptığı araştırmada sonuç olarak başarı durumu pekiyi olan çocukların öğrenilmiş çaresizlik puanlarının en düşük olduğunu, başarı durumu geçer ve orta olan öğrencilerin en yüksek öğrenilmiş çaresizlik puanına sahip olduğunu ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu belirtmiştir. Valas (2001) çalışmasında öğrenilmiş çaresizlik, özsaygı ve depresyon, akademik başarı, yaş, cinsiyet ve beklentiler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Akademik başarının doğrudan ve dolaylı olarak anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yapılan bu çalışmalar akademik başarı ile öğrenilmiş çaresizlik düzeyi arasındaki bulguları destekler niteliktedir.

Sınıf atmosferini algılama düzeyi ile akademik ortalama arasındaki ilişkiye bakıldığında “Sınıf büyüklüğü” ile “Öğretmen etkisi” alt boyutlarında farklılık olduğu belirlenmiştir. Akademik ortalamaları “pekiyi” olan öğrenciler ile “orta” ve “iyi” olan öğrenciler arasında bulunan anlamlı farklılık öğretmenin ve öğrencilerin buldukları öğrenme ortamının başarıya olan etkisini ortaya koymaktadır. Öğretmen ile ilişkileri olumlu olan öğrenciler diğerlerine oranla daha başarılıdır denilebilir. Aynı şekilde sınıf büyüklüğüne ilişkin algıları olumlu yönde olan, sınıfının bir öğrenme ortamı olarak uygun özelliklere sahip olduğunu düşünen öğrencilerin de akademik başarılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Anne eğitim düzeyine göre öğrencilerin sahip olduğu “Öğrenilmiş çaresizlik” puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Bu farklılık, anne eğitim düzeyinin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Okur-yazar olmayan anneye sahip öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu saptanmıştır. Öğrenilmiş çaresizlik düzeyini, anne baba tutumları bakımından inceleyen çalışmasında Fırat (2009) da benzer sonuçlar elde etmiştir. Öğrenim düzeyi daha yüksek olan annelerin çocuklarıyla daha iyi iletişim kuracağı, çocuklarının psikolojik, sosyal, duygusal ve bilişsel yönden olumlu şekilde gelişmesine daha fazla katkıda bulunacakları, onları, ilgi ve yetenekleri konusunda daha iyi yönlendirecekleri; öğrenim düzeyi daha düşük olan annelerin ise çocuklarıyla iletişimlerinin daha yetersiz olacağı ve gelişimleri üzerinde nispeten daha az katkıda bulunacakları beklenmektedir. Her ne kadar değişik düzeylerde öğrenim seviyesine sahip olsalar bile okula başlamanın ve devam etmenin anne üzerinde bilişsel ve eğitsel açıdan bir uyarıcı olması, annenin eğitimin kendi üzerindeki etkisinin farkına varması ve bunu pozitif bir şekilde çocuklarına aktarması da anne eğitim düzeyinin öğrenilmiş çaresizlik üzerinde etkisi olduğunu gösteriyor olabilir (Fırat, 2009).

Sınıf atmosferini algılama düzeyi ile anne eğitim düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında yalnızca “Sınıf büyüklüğü” alt boyutunda farklılık olduğu belirlenmiştir. Sınıf büyüklüğü alt boyutuna bakıldığında sınıfta sıra, masa gibi fiziksel görünümü yansıtan faktörleri öğrencinin algılamasının annenin eğitim düzeyine göre bir farklılığa neden olduğu söylenebilir. Anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin sınıfın bakımlı ya da bakımsız oluşundan daha fazla etkilenmelerinin sebebi annelerinin

uygun çalışma ortamının farkında olmaları ve çocuklarına bu imkânı sunmaları olabilir. Bu durumda öğretim etkinlikleri sırasında sınıf mevcudu ve büyüklüğü anne eğitim düzeyine bağlı olarak öğrencilere göre farklılaşmaya sebep olmaktadır denilebilir. Anne eğitim düzeyi bakımından algılanan sınıf atmosferini inceleyen benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Baba eğitim düzeyine göre öğrencilerin sahip olduğu “Öğrenilmiş çaresizlik” puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Bu farklılık, baba eğitim düzeyinin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Herhangi bir okul mezunu olmayan babaya sahip öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri diğer öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Baba eğitim düzeyine göre öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin farklılaşmasının sebebi, günümüzde babaların da en az anneler kadar çocuklarıyla ilgilenmeleri olabilir. Babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının çaresizlik düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Baba eğitim düzeyi düşük olan çocuklarda sosyal yönden yetersizlikler görüldüğü, çaresizlik davranışı gelişimi açısından farkların olduğu söylenebilir. Kılıç ve Oral’a göre (2006) bu çocukların girişim yeteneğinde zayıflık olabileceği, edilgen tepkiler gösterebilecekleri ve bu çocuklarda çaresizlik davranışlarının görülebileceği belirtilmektedir. Fırat (2009) ise örneklemi 12-18 yaş aralığındaki çocukların oluşturduğu benzer bir çalışmada babanın öğrenim durumunun çocuğun öğrenilmiş çaresizlik düzeyine anlamlı bir fark yaratacak kadar etki etmediği sonucuna ulaşmıştır.

Sınıf atmosferi algılama düzeyi ile baba eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde yalnızca “Sınıf büyüklüğü” alt boyutunda farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç anne eğitim düzeyi ile benzerlik göstermektedir. Aslan (1994), ilkokul öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada, üniversite mezunu babaların çocuklarının ilkokul veya ortaokul mezunu olan babaların çocuklarına göre daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Çocukların başarıları sınıf büyüklüğüne ilişkin algılarına bağlı olabilmektedir. Babalarının çocuklarına sundukları ortam, onların sınıf ortamına bakış açılarını etkilemektedir denilebilir.

Okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye göre öğrencilerin sahip olduğu “Öğrenilmiş çaresizlik” puanları arasında farklılık olduğu bulunmuştur. Bulgulara göre en fazla öğrenilmiş çaresizlik “orta” sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okulların öğrencilerinde görülmüştür. Gevrek’in (2009) çalışmasında da sosyo-ekonomik düzey ile öğrenilmiş çaresizlik arasında düşük ama pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Gelir düzeyinin az oluşu ile bireyin yaşam biçiminin basit biçimde devam edeceği beklentisinin artması, gelir düzeyinin yüksek oluşu ile de yaşamdan beklenti ve kaygı düzeylerinin azalacağı düşünülebilir. Ancak “orta” gelirli bireylerin yaşam standartlarını daha çok arttırmak amacıyla daha çok çaba sarf etmelerini gerektirmektedir. İki gelir düzeyi arasında kalan “orta” sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin nispeten karmaşık bir yaşam biçiminin gereklerini yerine getirmesi, bu karmaşık yaşamın ortaya çıkardığı sorunlarla yüz yüze gelmesi söz konusu olacaktır (Aydın, 2006). Farklı yaşam biçimleri arasında kalmak da çaresizlik yaşantısını da beraberinde getirmiş olabilir.

Öğrencilerin Sınıf atmosferini algılama düzeyleri, okulların bulunduğu sosyo-ekonomik düzey açısından incelendiğinde “Sınıf büyüklüğü” ve “Sınıf düzeni” alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. “Sınıf büyüklüğü” alt boyutundaki farka bakıldığında, fiziksel görünümü yansıtan sınıfın bakımlı ya da bakımsız oluşu, sınıf mevcudu ve büyüklüğü gibi faktörlerin “üst” sosyo-ekonomik düzeydeki okullara devam eden öğrencileri daha çok etkilediği görülmüştür. Bu farklılığın sebebi “üst” sosyo-ekonomik düzeydeki okullara devam eden öğrencilerin sınıfta sunulan imkânların çok daha iyi olmasını beklemelerinden kaynaklanmış olabilir. Bu öğrencilerin buldukları sınıflar kalabalıklaştıkça öğretmenlerinin onlarla bireysel ilgilenme süresi azalacak, öğrencilerin de beklentileri karşılanmadığı için sınıf büyüklüğüne ilişkin algıları da olumsuzlaşacaktır. Sınıf atmosferinin “Sınıf düzeni” alt boyutuna ilişkin algılamanın ise “alt” sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullara devam eden öğrencilerde “orta” ve “üst” sosyo-ekonomik düzeydeki okullara devam eden öğrencilere göre daha olumlu olduğu anlaşılmıştır. Sınıfta eğitim etkinliklerinin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan araç-gereçler öğrenci katılımını arttırmada etkilidir. Evdeki kaynakları yetersiz olan “alt” sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, sınıflarında bulunan araç-gereçlerin ilgi çekici olması nedeniyle okuldaki Sınıf atmosferini daha olumlu yönde algılamış olabilirler.

Öğrencilerin buldukları sınıf mevcuduna göre sahip oldukları “Öğrenilmiş çaresizlik” puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre sınıf mevcudu “15-30” arasında değişen sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri, sınıf

mevcudu “31-45” arasında değişen sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerine göre daha yüksek bulunmuştur. Bunun durum, kalabalık sınıflardaki öğrencilerin az mevcutlu sınıflarda öğrenim gören öğrencilere göre nispeten öğretmen ilgisinden yoksun oluşu ile ilgili olabilir. Öğretmeniyle daha az etkileşimde bulunan öğrencilerin çaresizlik yaşantısına ilişkin daha az deneyim yaşayacakları düşünülürse öğrenme ortamına yönelik beklentileri de az olacağından kontrol baskısı ile karşılaşmayan bu öğrenciler daha az çaresizlik yaşayacaklardır.

Sınıf atmosferini algılama düzeyi, sınıf mevcuduna göre incelendiğinde yalnızca “Sınıf büyüklüğü” alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre sınıf mevcudu “15-30 kişi” olan sınıflarda öğrenim gören öğrenciler sınıf mevcudu “31-45” olan sınıflarda öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek puanlar almışlardır. Bu da az mevcutlu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin sınıf büyüklüğüne ilişkin daha olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Kalabalık sınıflarda ise ders esnasında ortaya çıkan zorluklar nedeniyle karmaşa yaşanabilmekte ve belli bir düzenin sağlanması zorlaşmaktadır. Sadık’ın (2000) belirttiği gibi özellikle ilköğretimin ilk yıllarında öğrenciler öğretmenlerinin yardımına daha çok gereksinim duyarlar. Kalabalık olmayan sınıf mevcutları öğretmene daha fazla öğretim yöntemi kullanma, öğrenci gelişimini izleme, her öğrenciye daha fazla zaman ayırma, etkin öğrenmeyi sağlama, ek süre tanıma gibi kolaylıklar sağlar. Kalabalık sınıflarda öğrenci davranışlarını takip etmek zorlaşır. Bu nedenle etkili eğitim-öğretimin sağlanabilmesi için sınıflardaki öğrenci sayısı en aza indirilmelidir. Bu şekilde kalabalık sınıfların aksine öğretmenler öğrencileriyle daha iyi ilgilenebilir.

Sonuç olarak, anne-baba eğitim düzeyi ile öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri arasında bulunan anlamlı farklılık göz önüne alındığında, okullarda yapılacak olan anne-babalara yönelik toplantılarda öğrenilmiş çaresizlik konusunda bilgi verilmesi faydalı olacaktır. Öğrencilerin çaresizlik düzeylerini artırabilecek ya da azaltabilecek ailesel koşullar hakkında açıklama yapılmalıdır. Aile içi iletişimin önemine dikkat çekilmelidir. Araştırma sonucunda akademik başarı ile öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri ve algılanan sınıf atmosferi arasında bulunan farklılıklar dikkate alındığında öğretmenler öğrencilere başarılı olacakları deneyimler yaşatmaya çalışmalı, öğrencilerin başarılı oldukları durumlarda uygun pekiştiriciler vermelidir. Eğitim-öğretim ortamı, öğrencilerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri şekilde hazırlanmalıdır. Öğretmenler sınıf atmosferi hakkında bilgilendirilip, onların bu konuda bilinçlenmeleri sağlanmalıdır. Öğretmenlerin, öğrencilerin sınıf atmosferi hakkındaki düşünceleri konusunda sık sık geribildirim almaları, bunu yaparken araştırmada yararlanılan ölçme aracını bu amaçla kullanmaları uygun olabilir. Öğretmenlere, etkili eğitim-öğretim ortamı sağlayacak yöntem ve teknikleri içeren hizmet içi eğitim verilmelidir. Özellikle sosyo-ekonomik anlamda alt düzey olan okullarda çeşitli etkinliklerin yapılmasını sağlayacak yeterli ve ilgi çekici olan araç-gereç temin edilebilir. Ders sırasında yapılan etkinliklerin etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi için, okulların fiziki alt yapısının iyileştirilmesi sağlanabilir. Yapılan etkinlikler için sınıflarda uygun köşeler oluşturulmalıdır. Medya aracılığıyla anne-baba ve algılanan öğretmen tutumlarının öğrenilmiş çaresizlik üzerindeki etkisini anlatan dikkat çekici programlar hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme* (5. Baskı). İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Arı, R. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Konya: Atlas Kitabevi.
- Aslan, G. (1994). İlkokul öğrencilerinin başarı ve başarısızlıklarında aile faktörü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, B. (2006). Öğrenilmiş çaresizliğin yordanması ve yaşam başarısı ile ilişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Baş, A. (1998). Çocukların öğrenilmiş çaresizlik davranışının depresyon üzerine etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çamur, E. (2006). Liselerde öğrenme iklimine ilişkin yönetici, öğretmen, veli ve öğrenci görüşleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ersever, H. (1993). Öğrenilmiş çaresizlik. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(2), 621-632.
- Fırat, C. (2009). Suça sürüklenmiş çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin farklı değişkenler ve algılanan anne baba tutumları bakımından incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Gevrek, L. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fen Bilimler Enstitüsü, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Gündoğdu, M. (1996). İlköğretim okulu altıncı sınıf öğrencilerinde öğrenilmiş çaresizlik sınav kaygısı ve başarı ilişkisi, *III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Isaacowitz D. M. & Seligman, M.E.P. (2007). Learned helplessness. *Elsevier Inc.*
- Kaya, S. (2005). Öğrenilmiş çaresizlik düzeyleri düşük ve yüksek olan ilköğretim öğrencilerinin öğretme- öğrenme sürecine ilişkin görüşleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kaya, S. (2006). Geleneksel eğitim ve öğrenilmiş çaresizlik. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kılıç, B.G. ve Oral, N. (2006). Çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik üzerine bir gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(2), 76-86.
- Kocabaş, A. ve Uysal, G. (2006). İlköğretimde işbirlikli öğrenmenin müzik öğretiminde sınıf atmosferi ve şarkı söyleme becerileri üzerindeki etkisi. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, 26-28 Nisan, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Kümbül, B. (2002). Çalışma hayatında öğrenilmiş çaresizlik olgusu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Künkül, T. (2008). Öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özkan, H. (1999). Lise öğrencilerinin empatik sınıf atmosferi algılamaları başarıları ve benlik saygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesi.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Polat, S. (1986). Anababa tutumlarının çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etkisi. *Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sadık, F. (2000). İlköğretim birinci aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Seligman, M.E.P. & Maier, S.F. (1967). Failure to escape traumatic shock. *Journal of Experimental Psychology*, 74(1), 1-9.

Şendur, E. (1999). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sınıf atmosferine ilişkin algıları ile başarı güdüsü arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Valas, H. (2001). Learned helplessness and psychological adjustment II: effects of learning disabilities and low achievement. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 45(2), 71-90.